

KATARZYNA BIERSZTAŃSKA/KATAŽYNA BERŠTANSKA

Uniwersytet Warszawski

ORCID: 0000-0002-1967-4959

katazyna.berstanska@uw.edu.pl

Dalia Grybauskaitė

„Baltic Iron Lady”, która zmieniła narrację o „państwie małym” w polityce zagranicznej Republiki Litewskiej

Dalia Grybauskaitė

“Baltic Iron Lady”, who changed the narrative about “Lithuanian smallness” in foreign policy

Słowa kluczowe:

Litwa, Dalia Grybauskaitė,
państwo małe, polityka
zagraniczna, polityka
zagraniczna Litwy,
Prezydenci Litwy,
tożsamość Litwy

Keywords:

Lithuania, Dalia
Grybauskaitė, small
state, foreign policy,
Lithuanian foreign
policy, Lithuanian
state identity

The perspectives of the development of paradiplomacy in the context of feminist foreign policy – the example of Spain

Lithuania ranks among the small states. Can a small state with a short history of modern statehood, 30 years after the USSR collapse, be heard and visible in the IR? What did the first woman as the President contribute to Lithuania's foreign policy? How did she change the narrative about Lithuania as a small state? In this article, I attempt to find answers to the above questions and follow the changes in the narrative concerning one aspect of the state's identity, namely identification as a small state in the IR. To find answers, I have analysed all public statements made by President Dalia Grybauskaitė between 2009 and 2019. In these statements, I searched for references to the "small state" and the meaning that the President attached to this phrase. This article also provides new insights into differences in the narrative on Lithuanian "smallness" between the former Presidents and Dalia Grybauskaitė.

Wstęp¹

Badanie światopoglądu i percepcji establishmentu danego państwa pozwala zauważyć, że nie zawsze elity łączą „małe” ze „słabym” oraz że niekoniecznie „małe” musi być kojarzone negatywnie². Państwa małe, skoro należą do krajów niewielkich, często postrzegane są jako bardziej wiarygodne, mające mniej ukrytych zadań, bez przerostu ambitnych interesów cechujących państwa duże³. W literaturze o polityce zagranicznej państw małych najczęściej zaznacza się, że państwa te są bardziej pokojowe, altruistyczne oraz niezaangażowane w konflikty, dlatego mogą służyć pomocą jako mediatorzy czy obserwatorzy w ramach misji ONZ⁴. Litwa jest państwem bezsprzecznie małym. W literaturze o tożsamości państwa spotykamy przypisywanie tego określenia Litwie, jednak nie spotkałam opracowania, które zostałoby poświęcone badaniom narracji o Litwie jako „państwie małym”, opinii przedstawionej w oficjalnym dyskursie Republiki Litewskiej. Niniejszy artykuł ma na celu wypełnienie tej luki.

Opracowanie dotyczy trzech obszarów. Po pierwsze, przedstawia narrację o „państwie małym” w oficjalnym dyskursie dotyczącym polityki zagranicznej Republiki Litewskiej (RL) po 1993 r. Po drugie, podejmuje próbę przedstawienia, jak zmieniła się część tożsamości Republiki Litewskiej w polityce zagranicznej wraz z redefinicją znaczenia i narracji przymiotnika „mały”. Po trzecie, skupia się na zmianach wprowadzonych przez pierwszą kobietę Prezydent Republiki Litewskiej – Dalię Grybauskaitė.

Analizowany materiał składa się ze wstępu, trzech części merytorycznych, zakończenia oraz bibliografii. Pierwsza część poświęcona jest teorii oraz metodologii badawczej. Druga i trzecia opisuje wyniki badań w sposób chronologiczny z uwzględnieniem wydarzeń międzynarodowych, ról podejmowanych przez Litwę i aktywności urzędujących prezydentów. W zakończeniu podsumowano wyniki badań.

- 1 Przedstawione w artykule badania oraz uzyskane wyniki zostały zrealizowane w ramach prac nad rozprawą doktorską „Tożsamość międzynarodowa Republiki Litewskiej”.
- 2 C. S. Browning, *Small, smart and salient? Rethinking identity in the small states literature*, „Cambridge Review of International Affairs” 2006, vol. 19, issue 4, s. 674.
- 3 Tamże, s. 674.
- 4 Tamże.

W opracowaniu postawiłam następujące pytania badawcze. 1) Czy Litwa kształtuje swoją tożsamość w polityce zagranicznej, wspomagając się przymiotnikiem „mały”? 2) Jak postrzeganie siebie w charakterze państwa małego kształtuje litewską tożsamość w polityce zagranicznej? 3) Czy postrzeganie państwa małego musi być pejoratywne? 4) Czy i jak prezydenci Litwy wpływają na kształtowanie się tożsamości Litwy jako państwa małego w polityce zagranicznej?

Definicja „państwa małego” jest trudna do sformułowania, określenia i sprecyzowania. Instytucje i badacze różnie definiują to pojęcie⁵. Ocenia się, że ok. 80% państw Europy i 70% państw świata to państwa małe⁶. Osąd czy państwo jest duże lub małe zależy od danego układu sił politycznych oraz kryteriów użytych do ich mierzenia⁷. Najczęściej stosowane w ocenie kryteria to powierzchnia, liczba ludności oraz potencjał wojskowy⁸. Wraz z rozwojem nowych technologii, wzrostem liczby organizacji międzynarodowych i coraz bardziej rozbudowanym prawem międzynarodowym

- 5 A. Ó. Súilleabháin, *Small states at the United Nations: Diverse perspectives, shared opportunities*, International Peace Institute, 2014, s. 3, <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_e_pub_small_states_at_un.pdf> [dostęp: 14 I 2022]; World Bank publication documents, *List of small states*, <<https://thedocs.worldbank.org/en/doc/922761504726183951-0290022020/original/CountrylinksofSmallStates.pdf>> [dostęp: 14 I 2022]; S. Kuznets, *Economic growth of small nations*, Macmillan, Londyn 1960; R. Pace, *Small states and the European Union: Malta's EU accession experience*, „South European Society and Politics” 2002, vol. 7, issue 1, s. 24–42; D. Vital, *The survival of small states. Studies in small/great power conflict*, Londyn 1971; D. Vital, *The inequality of states: a study of the small in international relations*, Clarendon Press, Oxford 1967; M. Handel, *Weak states in the international system*, Routledge, Londyn 1990; O. F. Knudsen, *Security problems of small nations*, [w:] *Small states and security challenge in the new Europe*, eds O. F. Knudsen, W. Bauwens, A. Clesse, Brassey's, Londyn 1996, s. 6.
- 6 H. Hanggi, *Small states as third state: Switzerland and Asia-Europe interregionalism*, [w:] *Small states inside and outside the European Union: interests and policies*, ed. L. Goetschel, Kluwer Academic Publishers, Boston 1998, s. 79–95;
- 7 Tamże, s. 84.
- 8 A. Kosowska, *Duża Unia małych krajów – państwa małe w Unii Europejskiej*, [w:] R. Żelichowski, *Małe państwa Europy Zachodniej i terytoria o statusie specjalnym*, ISP PAN, Warszawa 2008, s. 18; D. Milczarek, *Geopolityczne czynniki kształtujące międzynarodową pozycję Unii Europejskiej – wyznaczniki geograficzne i ekonomiczne*, cz. 1, „Studia Europejskie” 2001, nr 4, s. 27–45, <https://www.ce.uw.edu.pl/pliki/pw/4-2001_Milczarek.pdf> [dostęp: 25 I 2022].

o rzeczywistym potencjale państwa niekoniecznie muszą świadczyć tylko siła militarna i terytorium⁹. Robert Keohane i Joseph Nye, przedstawiciele nurtu liberalnego, są zdania, że małe państwo może w jakiejś sferze stać się potęgą wywierającą istotny wpływ na zmiany¹⁰. Badacze ci do kryteriów siły i wielkości państwa dodają poza tym takie zmienne jak „rządy demokratyczne” i „gospodarka wolnorynkowa”. Liberalowie stworzyli również nowe pojęcia siły – „smart power” oraz „soft power”¹¹. Konstruktywiści twierdzą z kolei, że państwa małe to takie, których przywódcy wyrażają przekonanie, iż dane państwo jest małe¹². Do kryteriów dodali nowe zmienne jak idee, wartości, tożsamość czy przekonania¹³. Idee i percepcje elit rządzących (i szerzej – społeczeństwa) stają się głównymi wewnętrznymi determinantami polityki zagranicznej oraz ważnym elementem przy formułowaniu interesu państwa oraz celu, jakie to państwo chce osiągnąć¹⁴. Natomiast zmiana przekonania elit o wielkość i siłę własnego państwa może długofalowo wpłynąć na zmianę jego tożsamości na arenie międzynarodowej¹⁵.

Słów kilka o metodzie badawczej

Interesującym problemem wiążącym się z oglądem rozpatrywanego zagadnienia jest zbadanie narracji o „państwie małym” w oficjalnym dyskursie, występującym w polityce zagranicznej Republiki Litewskiej, ze szczególną analizą zmian, jakie wprowadziła prezydent Grybauskaitė. Dlatego opis przeprowadzonych badań należy poprzedzić wyjaśnieniem kilku terminów i zastosowanych metod badawczych. Tak więc za Christopherem S. Browningiem przyjmuję, że kwestie wielkości państwa są ściśle powiązane

9 C. S. Browning, *Small, smart and salient?...*, s. 672.

10 Tamże, s. 672.

11 A. M. Galal, *External behavior of small states in light of theories of international relations*, „Review of Economics and Political Science” 2020, vol. 5, issue 1, s. 48.

12 C. S. Browning, *Small, smart and salient?...*, s. 673.

13 A. M. Galal, *External behavior of small...*, s. 49.

14 Tamże, s. 50–51.

15 C. S. Browning, *Small, smart and salient?...*, s. 669–684; B. Thorhallsson, *Can small states choose their own size? Case of a nordic state – iceland*, [w:] *The diplomacies of small states between vulnerability and resilience*, eds A. F. Cooper, T. M. Shaw, Palgrave Macmillan, Londyn 2009, s. 119–142;

z jego tożsamością¹⁶, a za Davidem McCourtem uznają, iż jest to tylko jedna z części tożsamości państwa. David McCourt w pracy *Britain and world power since 1945: Constructing a nation's role in international politics* twierdzi, że „każda jednostka w społeczeństwie ma jedną tożsamość. Ale wszystkie jednostki odgrywają wiele ról społecznych”¹⁷. Na przykład, jak podaje McCourt, bycie Amerykaninem, nowojorczykiem, chrześcijaninem czy jankesem jest częścią tożsamości jednostki. Ponadto jednostka może równocześnie odgrywać rolę żony/męża, pracownika/pracodawcy i te wszystkie role składają się na jedną tożsamość. Są też role chwilowe z niskim czasem interakcji, np. rola kelnera i klienta¹⁸, sprzedawcy i kupującego, które nie muszą mieć wpływu na tożsamość jednostki. Analogicznie, co podkreśla, jest z państwem, które ma jedną tożsamość składającą się z wielu czynników¹⁹. Parafrazując McCourta, państwo może być: duże lub małe, demokratyczne, autorytarne, neutralne, dawcą pomocy, adwokatem, agresorem itd. Konsekwencją takiego założenia jest dobór metod badawczych – analizy treści z elementami analizy dyskursu.

Dyskurs to „system znaczących praktyk, które kształtują tożsamość podmiotów i przedmiotów”²⁰ lub „przeźrzeń, w której istoty ludzkie nadają sens rzeczywistości, nadają światu znaczenie i gdzie ujawniają się wyobrażenia o świecie”²¹. Ted Hopf uważa, że dyskurs „odzwierciedla tożsamość zbiorową, konstruowaną społecznie zarówno pod wpływem spraw krajowych, jak i kontaktów państwa ze środowiskiem międzynarodowym”²². Przyjmując zatem stanowisko Hopfa, że to właśnie dyskurs odzwierciedla

16 C. S. Browning, *Small, smart and salient?...*, s. 674.

17 D. M. McCourt, *Britain and world power since 1945: Constructing a nation's role in international politics*, The University of Michigan Press 2014, s. 11.

18 Tamże, s. 21.

19 Tamże, s. 11–12.

20 A. Curanović, *Przeznaczeni do wielkości! Poczucie misji w polityce zagranicznej. Przypadek Rosji*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020, s. 155.

21 Tamże, za: A. Holzscheiter, *Between communicative interaction and structures of signification: discourse theory and analysis in international relations*, „International Studies Perspectives” 2014, vol. 15, issue 2, s. 144.

22 A. Curanović, *Przeznaczeni do wielkości...*, s. 155, za: T. Hopf, *Identity, legitimacy, and the use of military force: Russia's Great Power identities and military intervention in Abkhazia*, „Review of International Studies” 2005, vol. 31, s. 226.

tożsamość zbiorową, do zbadania jednego elementu tożsamości Republiki Litewskiej wybrałam właśnie tę metodę.

Analiza dyskursu tak jak analiza treści są to metody odzyskiwania tożsamości z już istniejących tekstów. Badanie treści i inne sposoby analizy tekstu polegają na interpretacji oraz kodowaniu tekstów w celu wydobywania tożsamości, które te teksty reprezentują. Podczas gdy analiza dyskursu zależy od zdolności interpretacyjnej badacza do pośredniczenia między czytelnikiem a badanym tekstem lub praktyką, to analiza treści ma na celu ograniczenie mediacji²³. Przy analizie treści badacz tworzy słownik i jego znaczenia, inaczej mówiąc, tworzy pewne słowa-klucze, terminy, których będzie poszukiwał w tekście i w taki sposób przeprowadzi badania²⁴. Z kolei przy analizie dyskursu badacz pozwala podmiotowi na wyrażenie własnej koncepcji tożsamości w tekście²⁵. Analiza dyskursu zmusza do wnikliwego czytania wszystkich wybranych materiałów²⁶ i odnajdywania w nich istniejących idei badanego zagadnienia. Analiza dyskursu zawsze jest wykonywana metodą indukcyjną. Chociaż może być dwojaka. Po pierwsze, mogą być czytane tylko te teksty, w których pojawiają się założone uprzednio słowa klucze lub inne terminy, które badacz uznał za odpowiednie do zbadania danego tematu. Po drugie, analizę treści można przeprowadzić również metodą indukcyjną, łącząc niejako obie metody. Nie szukamy wtedy tekstów według słów kluczy, tylko czytamy wszystkie założone teksty, poszukując w nich odpowiedzi na uprzednio postawione pytania²⁷. Allan B. Bentley sugeruje, że każda z wymienionych metod badawczych powinna być poprzedzona metodą analizy dyskursu, a dopiero później można przystąpić do badań tożsamości za pomocą innych metod²⁸.

Według Konstytucji Republiki Litewskiej, i przyjętej praktyki, za politykę zagraniczną odpowiedzialne w państwie są dwa urzędy: Prezydent

23 R. Abdelal, Y. M. Herrera, A. I. Johnston, R. McDermott, *Measuring identity. A guide for social scientists*, Cambridge University Press, Cambridge 2009, s. 5.

24 Tamże, s. 6.

25 Tamże, s. 92.

26 Tamże, s. 6.

27 Tamże, s. 87.

28 A. B. Bentley, *Recovering discourses of national identity*, [w:] *Making identity count: Building a national identity database*, eds A. B. Bentley, T. Hopf, Oxford Scholarship Online, Oxford 2016, s. 12.

RL oraz minister spraw zagranicznych. Dodatkowo Konstytucja RL ogranicza władzę Prezydenta w zasadzie wyłącznie do polityki zagranicznej. Znikoma władza w polityce wewnętrznej jest podyktowana obawami przed wprowadzeniem autorytarnych rządów w państwie. Dlatego, skupiając uwagę badawczą na prezydent Dalii Grybauskaitė, analizę zawęziłam do oficjalnego dyskursu prezydentów. Po pilotażowej analizie urzędowych wystąpień, wypowiedzi dla prasy oraz wywiadów, postanowiłam dodatkowo zawęzić rozważania, koncentrując się wyłącznie na wypowiedziach oficjalnych. Na stronach internetowych prezydentów jest to zakładka „Kalbos”, czyli przemówienia/wystąpienia. Przedmiotem analizy były oficjalne wypowiedzi czterech prezydentów Republiki Litewskiej: Algirdasa Mykolas Brazauskasa, Valdas Adamkusa, Rolandas Paksasa, Dalii Grybauskaitė oraz jednego pełniącego obowiązki prezydenta – Artūras Paulauskasa. Za punkt wyjścia przyjąłm zaprzysiężenie pierwszego prezydenta Algirdasa Brazauskasa 25 lutego 1993 r., a momentem końcowym było ostatnie przemówienie Dalii Grybauskaitė podczas zaprzysiężenia nowo wybranej głowy państwa 12 lipca 2019 r. Poza tym przeczytałm najważniejsze wystąpienia wszystkich decydentów politycznych odpowiedzialnych za politykę zagraniczną, które znalazłm w wyszukiwarce Sejmu RL, Zgromadzenia Ogólnego ONZ oraz Rady Europy z lat 1990–1993. Były to wystąpienia ówczesnego przewodniczącego Rady Najwyższej Odradzającego się Sejmu RL – Vytautas Landsbergisa²⁹, ministrów spraw zagranicznych oraz przedstawiciela Republiki Litewskiej przy ONZ. Wszystkie zakodowane teksty z tego okresu, wyłączając wystąpienia Brazauskasa, będą przedstawiane jako teksty Ministerstwa Spraw Zagranicznych Republiki Litewskiej. Podyktowane jest to brakiem urzędu Prezydenta w pierwszych latach po rozpadzie ZSRR.

Materiałm poszukiwałm w oficjalnych wyszukiwarkach instytucji państwowych w Republice Litewskiej. Dla prezydentów są to strony archiwalne każdego z nich: <> Dalii Grybauskaitė, dwie wyszukiwarki pierwszej i drugiej kadencji <<http://adamkus.president.lt/>> i <[29 Dalej w artykule będzie używany skrót: „ówczesny przewodniczący Sejmu RL”. Urzędujący do 1992 r. na tym stanowisku V. Landsbergis, chociaż poza granicami kraju pełnił funkcję głowy państwa, to oficjalnie według prawa nie posiadał tego statusu. Do momentu powstania tego artykułu w litewskim Sejmie nadal, co jakiś czas, pojawia się ustawa, aby taki status mu nadać, lecz brakuje zgody większości.](http://archyvas.</p></div><div data-bbox=)

lrp.lt/lt/> Valdasa Adamkusa, Rolandasa Paksasa <<http://paksas.president.lt/>> oraz Artūrasa Paulauskasa <<http://paulauskas.president.lt/>>. Niestety archiwalna wersja strony prezydenta Algirdasa Brazauskasa już nie działa, wobec czego pomocne okazały się wyszukiwarki Sejmu RL <www.lrs.lt/> oraz Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy <www.pace.coe.int/en/>. Dodatkowo w rekonstruowaniu narracji o Litwie jako państwie małym w wypowiedziach prezydenta Brazauskasa pomocna była wydana przez historyków litewskich jego biografia polityczna³⁰. Obaj historycy zdążyli bowiem jeszcze skorzystać z oficjalnej archiwalnej strony prezydenta Brazauskasa.

Łączna liczba przeczytanych tekstów to ok. 1149 oficjalnych przemówień prezydentów i także przewodniczącego Sejmu RL na początku lat 90. XX w., ministrów spraw zagranicznych oraz przedstawiciela Republiki Litewskiej przy ONZ w tym samym okresie. Najwięcej materiałów pojawiło się w przypadku prezydent Grybauskaitė (466 wszystkich tekstów) oraz prezydenta Valdasa Adamkusa (łącznie 547 tekstów). Na stronie prezydenta Rolandasa Paksasa za krótki okres urzędowania (ok. 14 miesięcy) widnieje 81 przemówień. Na oficjalnej stronie pełniącego obowiązki Artūrasa Paulauskasa są to 22 teksty za ok. 3,5 miesiąca. Dotarłam do prawie 40 przemówień Algirdasa Brazauskasa za wszystkie lata jego urzędowania. Na 1149 przeczytanych przemówień zakodowałam 376 tekstów, z czego 365 wypowiedzi prezydentów oraz 11 tzw. tekstów ministrów spraw zagranicznych (w tym 2 teksty Landsbergisa oraz 2 wystąpienia stałych przedstawicieli RL przy ONZ oraz teksty Brazauskasa pełniącego inne funkcje państwowe).

Ogółem zanotowałam 27 odniesień do Litwy jako państwa małego bądź niedużego. Najczęściej do tego określenia nawiązywał prezydent Brazauskas (13 razy) oraz Grybauskaitė (6 razy). Wzmianki u innych prezydentów, oraz osób ze środowiska MSZ, o Litwie jako państwie małym były znikome. Czy i jak w związku z tak niewielką liczbą odniesień do „państwa małego” kształtowała się tożsamość międzynarodowa Republiki wobec tego określenia wyrażonego przymiotnikiem? Co wniosła i co zmieniła Grybauskaitė?

30 S. Grybkauskas, M. Tamošaitis, *Epochą virsmo sukuriuose. Algirdo Brazausko Politinė Biografija*, Lietuvos istorijos institutas, Wilno 2018, s. 7.

Tabela 1. Odniesienia prezydentów RL i MSZ do Litwy jako państwa małego w zakodowanych tekstach.

	Liczba wzmianek z podziałem na prezydentów i MSZ						
	Algirdas Mykolas Brazauskas	Valdas Adamkus	Rolandas Paksas	Artūras Paulauskas	Dalia Grybauskaitė	MSZ	Ogółem
Małe państwo	13	3	3	0	6	2	27

„Państwo małe” w narracji Brazauskasa, Adamkusa i Paksasa

Na początku lat 90. XX w. przywódcy litewscy określali Litwę jako kraj mały w stosunku do większego sąsiada, czyli Rosji. Najwięcej określeń Litwy jako państwa małego padło na forum Organizacji Narodów Zjednoczonych podczas obrad Zgromadzenia Ogólnego. Na przykład Vytautas Landsbergis, ówczesny przewodniczący Rady Najwyższej-Odradzającego się Sejmu RL, występując w 1992 r. przed Zgromadzeniem Ogólnym, podkreślił, „że Litwa jest małym sąsiadem Rosji i, że się tego sąsiada obawia”³¹. Przypisał również ONZ rolę obrońcy państw małych na świecie³². Oprócz tego zaproponował stworzenie grupy „Europejskich małych państw” skupionej przy ONZ. Grupę tę nazwał „Mała Europa” i miała ona zainicjować proces solidarności z innymi małymi państwami świata³³. Rok później przed Zgromadzeniem Ogólnym wystąpił pierwszy prezydent odrodzonej Republiki Litewskiej – Brazauskas. W swoim przemówieniu siedem razy wspominał o państwach małych. Tak jak jego przedmówca, również i on odniósł się do roli ONZ jako obrońcy państw małych. Tym razem była to stanowcza prośba skierowana do ONZ, aby „organizacja chroniła interesy małych państw, nie wykluczając siły militarnej, jeżeli będzie to konieczne, żeby uchronić niepodległość nawet tych najmniejszych”³⁴. Prezydent ponadto zaznaczył, że działając zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, każdy problem, także najwrażliwszy, może być rozwiązany pokojowo. Jako przykład podał rosyjsko-litewskie

31 Wystąpienie V. Landsbergisa przed ZO ONZ z 7 X 1992, stenogram, UN Library, UN GA, A/47/PV.15, s. 7.

32 Tamże, s. 11.

33 Tamże, s. 11.

34 Wystąpienie A. Brazauskasa przed ZO ONZ z 8 X 1993, stenogram, UN Library, UN GA, A/48/PV.7, s. 11.

negocjacje w sprawie wycofania wojsk radzieckich z Litwy. Wycofanie wojsk dużego państwa z małego, bez żadnego ultimatum czy dodatkowych warunków, nazwał „rozpoczęciem nowej ery”³⁵. W dalszej części przemówienia raz jeszcze podkreślił, że „małe państwa mają prawo do gwarancji bezpieczeństwa i te gwarancje powinna zapewnić ONZ”³⁶. Rok później, w drugim z kolei przemówieniu przed Zgromadzeniem Ogólnym ONZ, prezydent Brazauskas po raz kolejny podkreślił, że „dla małych i średnich państw ONZ jest organizacją kluczową, ponieważ te państwa są pierwsze na liniach frontu i jako pierwsze padają ofiarą interesów dużych graczy”³⁷. Dlatego ONZ powinna być gwarantem bezpieczeństwa dla państw małych, bo one „potrafią rozwijać się szybko i wnoszą swój wkład we wspólnotę międzynarodową”³⁸. W tym samym przemówieniu prezydent przedstawił nowy pomysł na litewską współpracę międzynarodową. Zauważył, że coraz więcej ważnych decyzji zapada na forach międzynarodowych, dlatego „obecność Litwy w organizacjach międzynarodowych i różnych forach daje ogromne możliwości dla niej i innych małych i średnich państw”³⁹. W pierwszej połowie lat 90. XX w., zaraz po odzyskaniu niepodległości, litewskie elity miały pełną świadomość własnych ograniczonych sił i wielkości swojego państwa. Budowanie od podstaw gospodarki oraz państwa demokratycznego wiązało się, i tego były one świadome, z początkową słabością i bezbronnością. Dlatego przymiotnik „mały” był używany przy jednoczesnym apelowaniu o ochronę wszystkich państw, w tym samej Litwy. Dodatkowo do momentu wyprowadzenia sił radzieckich z terytorium Litwy ciągle obawiano się reokupacji i tego, jak i kiedy odejdzie obce wojsko. Z tego powodu głośno i często przywódcy zabiegali o ochronę w ramach ONZ, wskazując w stosunku do kogo są tym małym, bezbronnym partnerem. Takie wołanie nie było skierowane do NATO z dwóch przyczyn. Po pierwsze wtedy akcesja do tej organizacji wydawała się zupełnie niemożliwa albo bardzo odległa. Po wtóre nie zabiegano o ochronę w NATO, by nie drażnić Rosji, z którą, po rozpadzie ZSRR, było dużo spraw do uregulowania, zwłaszcza sprawa

35 Tamże, s. 14.

36 Tamże, s. 15.

37 Wystąpienie A. Brazauskasa przed ZO ONZ z 30 IX 1994, stenogram, UN Library, UN GA, A/49/PV.12, s. 4.

38 Tamże, s. 4.

39 Tamże, s. 3.

jej obecności wojskowej na terytorium Litwy. Już rok po wyprowadzeniu ostatnich żołnierzy działania władz litewskich były odważniejsze, a członkostwo w NATO i UE stawało się celem nadrzędnym. Nadal jednak Litwini za głównego gwaranta bezpieczeństwa uważali ONZ. Podczas wystąpienia przed Zgromadzeniem Parlamentarnym Rady Europy w 1994 r. prezydent Brazauskas wspomniał o tym, że Litwa jest mała, ale zaraz dopełnił myśl, że „każde państwo jest małe w obliczu wyzwań czekających Europę”. Dodał też za francuskim premierem, że „nie ma w Europie państw małych czy dużych, są tylko partnerzy do wspólnych spraw”⁴⁰. W swojej wypowiedzi na forum europejskim chciał nie tylko podkreślić zaangażowanie Litwy w budowanie Europy, ale też zminimalizować dystans dzielący ją z innymi państwami europejskimi. Jednocześnie podkreślił, że „Litwa jest gotowa mierzyć się z dużymi sprawami europejskimi, przy których rozmiar państwa jest mniej znaczący”⁴¹. Im bardziej Litwa przybliżała się do rozpoczęcia negocjacji akcesyjnych do UE i NATO, tym rzadziej używano przymiotnika „małe”. Elity litewskie, chociaż w pełni świadome wielkości swojego państwa, nie formowały tożsamości międzynarodowej Litwy, opierając się na przymiotniku „mały”. Była to raczej chwilowa narracja obecna przede wszystkim na forum ONZ, która miała zapewnić Litwie bezpieczeństwo i wzmocnić głos odradzającego się państwa. W zasadzie narracja ta była obecna tylko w początkowym okresie prezydentury Brazauskasa. Późniejsze wystąpienia, chociażby te przed Zgromadzeniem Parlamentarnym Rady Europy, pokazują, że przywódcy litewscy podkreślali wkład oraz gotowość Litwy w budowę Europy⁴². Działo się tak prawdopodobnie dlatego, że Litwa rozpoczęła wtedy negocjacje akcesyjne do obu organizacji i należało kraj przedstawiać nie jako bezbronny, lecz jako zdolny do bycia członkiem „elitarnego klubu państw UE i NATO”. Nie pasowała do tego koncepcja państwa małego, ówczesnie kojarzonego ze słabością i bezbronnością. Urzędujący Valdas Adamkus oraz Rolandas Paksas nie powrócili do narracji z lat 90. XX w., ani też nie próbowali formować tożsamości Republiki, wspierając się przymiotnikiem „mały”. Dowodem na to jest znikome pojawianie się

40 Parliamentary Assembly COE, archive speeches, speech made by Algirdas Brazauskas, 14 IV 1994, <<http://www.assembly.coe.int/nw/xml/Speeches/SpeechXML2HTML-EN.asp?SpeechID=26&a1=0&p2=3&lang=EN>> [dostęp: 14 I 2022].

41 Tamże.

42 Tamże.

tego określenia w wypowiedziach prezydentów oraz brak jakiegokolwiek związanej z tym koncepcji politycznej. Nie zmieniało to oczywiście faktu, że Litwa nadal pozostawała państwem małym i decydenci polityczni byli tego świadomi, o czym świadczyły późniejsze wypowiedzi oraz działania w ramach procesów akcesyjnych do UE i NATO traktowane jako zabezpieczenie ekonomiczne, społeczne i militarne. Niemniej ten komponent tożsamości państwa litewskiego rzadko pojawiał się w narracji o tożsamości międzynarodowej Litwy.

Podczas swojej pierwszej kadencji Adamkus w oficjalnych przemówieniach, dostępnych na archiwalnej stronie prezydenta RL, użył przymiotnika „mały” tylko raz – 25 września 2001 r. w Dublinie podczas wystąpienia w Instytucie Spraw Europejskich. Nazwał Litwę i Irlandię „państwami małymi, demokratycznymi i katolickimi”⁴³. Porównał też historię walki o niepodległość i tożsamość narodową, zaznaczając, że „ani Irlandii ani Litwy nikt nie może wyrzucić z Europy”⁴⁴. Rolandas Paksas w ciągu roku swojego urzędowania trzy razy podkreślał, że Litwa jest państwem małym, przy tym raz wyraził wątpliwość, czy taki „przymiotnik jest adekwatny w przypadku jego kraju”⁴⁵. Mówiąc o Litwie jako państwie małym, widział ją energiczną i szybko rozwijającą się w ramach NATO i UE. Jednocześnie, jego zdaniem, Litwa posiada „zróżnicowane interesy i udziela się w regionie i świecie”⁴⁶ (te słowa prezydenta Paksasa sparafrazuje przyszła prezydent Grybauskaitė). Swoje myśli o Litwie przedstawił również na spotkaniu z litewskimi ambasadorami w czasie debat o nowej rzeczywistości i nowej polityce zagranicznej państwa po akcesji do UE i NATO. Ważnym punktem wypowiedzi stało się wskazanie, żeby rozwojem gospodarczym państwa tak pokierować, by społeczeństwo stało się bogatsze. Przez większość przemówień przewijał się zamysł o Litwie jako aktywnym graczem na arenie

43 Archiwum wypowiedzi I kadencji V. Adamkusa, *J. E. Prezidento Valdo Adamkaus kalba Europos reikalų institute Dubline*, 25 IX 2001 [dostęp: 10 I 2022]: <<http://adamkus.president.lt/one.phtml?id=2363>>.

44 Tamże.

45 Archiwum wypowiedzi prezydenta R. Paksasa, *Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso kalba Spaudos atgavimo, kalbos, knygos dienos proga*, 7 V 2003 [dostęp: 10 I 2022]: <<http://paksas.president.lt/one.phtml?id=3835>>.

46 Tamże, *Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso kalba LR ambasadorių suvažiavime*, 27 II 2003 [dostęp: 10 I 2022]: <<http://paksas.president.lt/one.phtml?id=3586>>.

międzynarodowej. W swoim wystąpieniu pod koniec urzędowania, na spotkaniu z korpusem dyplomatycznym, Paksas podkreślił, że to „małe państwa są największymi beneficjentami członkostwa w UE, o ile środki są dobrze wydawane”⁴⁷. Nie wiadomo, czy prezydent Paksas podjąłby dalszą próbę formowania narracji o tożsamości międzynarodowej, opierając się na pozytywnym znaczeniu „państwa małego”; gdzie „mały” – według Paksasa – oznacza aktywny, udzielający się też globalnie, ale i także zamożny. Po roku urzędowania został on usunięty z urzędu w wyniku impeachmentu, a na kolejne lata do Pałacu Prezydenckiego powrócił Adamkus. Podczas drugiej kadencji prezydenta Adamkusa, po raz kolejny, przymiotnik „mały” był rzadko przywoływany w narracji o tożsamości Litwy. W swoich wypowiedziach w ciągu pięciu lat urzędowania tylko dwa razy nazwał on Litwę państwem małym. Raz, mówiąc o „trzech małych narodach bałtyckich”⁴⁸, a drugi – w przemówieniu na Uniwersytecie Witolda Wielkiego w Kownie, kiedy zaznaczył, że „Litwa, będąc małą, nie może spodziewać się, iż w UE czy na świecie uzyska wyjątkową siłę ekonomiczną”⁴⁹. Zaznaczył, że powinna „zadbać o to, by nie zostawać na uboczu światowych procesów, aby młodzi i zdolni Litwini nie opuszczali kraju”⁵⁰. Również w dzienniku prowadzonym za drugiej kadencji nie znajdziemy prezydenckich rozważań nad przymiotnikiem „mały” jako jednym z komponentów tożsamości międzynarodowej Litwy⁵¹, co tylko potwierdza obserwację o braku takiej koncepcji w polityce zagranicznej Litwy.

Status państwa małego nie przeszkodził Litwie w byciu dostrzeganą i słyszaną na arenie międzynarodowej. Dobre osobiste relacje Valdasa Adamkusa z Georgem Bushem odzwierciedla kalendarz wizyt i przyjęć

47 Tamże, *Lietuvos Respublikos Prezidento Rolando Pakso kalba užsienio šalių ambasadoriams, reziduojantiems Vilniuje*, 15 I 2004 [dostęp: 10 I 2022]: <<http://paksas.president.lt/one.phtml?id=4656>>.

48 Archiwum wypowiedzi II kadencji V. Adamkusa, *Lietuvos Respublikos Prezidento Valdo Adamkaus tostas, pasakytas iškilmingos vakarienės valstybinio vizito Estijos Respublikoje metu*, 29 IV 2008 [dostęp: 10 I 2022]: <<http://archyvas.lrp.lt/lt/news.full/9011>>.

49 Archiwum wypowiedzi II kadencji V. Adamkusa, *Prezidento V. Adamkaus paskaita Vytauto Didžiojo universitete „Lietuva dvidešimt pirmajame amžiuje”*, 6 V 2008 [dostęp: 10 I 2022]: <<http://archyvas.lrp.lt/lt/news.full/9027>>.

50 Tamże.

51 V. Adamkus, *Paskutinė kadencija. Prezidento dienoraščiai*, Tyto alba, Wilno 2011.

prezydenta Litwy w Białym Domu oraz spotkania w Nowym Jorku przy okazji Zgromadzeń Ogólnych ONZ. W ciągu dziesięciu lat urzędowania odbyło się siedem takich spotkań⁵², nie licząc osobistych kontaktów w ramach szczytów NATO czy UE – USA, oraz spotkań prezydenta USA z prezydentami państw bałtyckich. W sumie osobistych spotkań z prezydentem Bushem było przynajmniej dwa razy tyle (nie mniej niż 14) i świadczy o tym, że spotykali się średnio dwa razy w roku. Jak na małe państwo częstotliwość przyjęć w Białym Domu za obu kadencji Adamkusa była wysoka. Ówczesna głowa państwa starała się przyciągnąć jak największą uwagę prezydenta USA i zainteresować go sprawami Litwy. W zamian Litwa potwierdzała swoją lojalność wobec sojusznika. Oprócz uczestnictwa w działaniach militarnych USA na Bliskim Wschodzie, Litwa aktywnie wspierała szerzenie demokracji i wolności za swoją wschodnią granicą.

„Państwo małe” w narracji Dalii Grybauskaitė

Nowa prezydent Dalia Grybauskaitė zmieniła ugruntowaną od lat politykę zagraniczną, a także wprowadziła nową narrację o tożsamości międzynarodowej Litwy, akcentując określenie „mały”. Choć w swoich oficjalnych przemówieniach w ciągu dziesięciu lat urzędowania mówiła tylko sześć razy o Litwie jako o państwie małym⁵³, to prowadzona przez nią polityka i działania na arenie międzynarodowej świadczą, że prezydent Grybauskaitė nie godziła się na stawianie znaku równości między krajem „małym” a „państwem mniej ważnym”. Litwę traktowała jako „samodzielne równoprawne państwo, które niezależnie od wielkości należy traktować z szacunkiem”⁵⁴. W swoim przemówieniu inauguracyjnym podkreśliła, krótko, lecz treściwie, jakie priorytety wizerunkowe docenia w polityce zagranicznej. Za najważniejszy uznała zbudowanie autorytetu państwa w Europie Zachodniej, który „da Litwie większą siłę na Wschodzie i większy szacunek w państwach,

52 Centrum poznania państwa, Roczniki, Spotkania V. Adamkusa z G. Bushem, <<http://pazinkvalstybe.lt/prezidentu-metrasciai#/page/1>> [dostęp: 10 I 2022].

53 Archiwum wypowiedzi prezydent D. Grybauskaitė, <<https://grybauskaite.lrp.lt/lt/prezidentes-veikla/kalbos/6588/2019-10>> [dostęp: 11 I 2022].

54 T. Janeliūnas, *D. Grybauskaitės doktrina: Lietuvos užsienio politikos kaita 2009–2019 m.*, Eugrimas, Wilno 2019, s. 78.

dla których litewska wolność stała się przykładem⁵⁵. Tak też wyglądało całe dziesięć lat kadencji, podczas których Litwa budowała pozytywny wizerunek w państwach Europy Zachodniej. Obyta na salonach europejskich Grybauskaitė konsekwentnie wzmacniała swoją pozycję wśród liderów w Unii Europejskiej. Postawiła przede wszystkim na współpracę z Niemcami i państwami skandynawskimi oraz na równy dialog z Rosją⁵⁶ (który się nie udał) i co ciekawe – z USA. Nastąpiła trwała i niezmienna dziesięcioletnia polityka zagraniczna, którą można nazwać „zakończeniem lojalności” wobec USA. Nie można wykluczyć, że elity litewskie nie powrócą do tak mocno zaznaczonej lojalności wobec USA, co oznaczałoby trwałą zmianę w polityce zagranicznej Litwy. Litwa tę lojalność wobec najważniejszego sojusznika demonstrowała w każdej możliwej sytuacji za obu kadencji prezydenta Adamkusa⁵⁷. Nową politykę wobec USA Grybauskaitė mogła szybko wprowadzić w życie ze względu na sprawę więzień CIA na Litwie, która wyszła na jaw u zarania jej urzędowania.

Na początku 2009 r. Litwa została wspólnie z Polską i innymi państwami posądzona o udostępnienie swego terytorium dla więzień CIA oraz o współudział w torturach⁵⁸. Negatywne stanowisko Grybauskaitė w stosunku do wykorzystania części terytorium Litwy pod więzienia doprowadziło do wszczęcia parlamentarnego dochodzenia w tej sprawie⁵⁹. Przeprowadzone śledztwo nie potwierdziło, ale też nie zaprzeczyło, wysuwanym zarzutom. We wnioskach Sejmowego Komitetu Bezpieczeństwa i Obrony czytamy, że w okresie 2002–2005 samoloty CIA z więźniami przekraczały granice państwa nie jeden raz, ale nie ma dowodów na to, że któryś z samolotów lądował na terytorium państwa. Komitet również nie ustalił, czy przez Litwę byli przewożeni więźniowie oraz czy byli wwożeni i wywożeni z Litwy, chociaż

55 Archiwum wypowiedzi prezydent D. Grybauskaitė, *Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės inauguracijos kalba, pasakyta iškilmingame Seimo posėdyje*, 12 VII 2009, <<https://grybauskaite.lrp.lt/lt/prezidentes-veikla/kalbos/lietuvos-respublikos-prezidentes-dalios-grybauskaites-inauguracijos-kalba-pasakyta-iskilmingame-seimo-posedyje/6589>> [dostęp: 11 I 2022].

56 T. Janeliūnas, *D. Grybauskaitės doktrina...*, s. 87–89.

57 Tamże, s. 122.

58 Tamże, s. 123–134.

59 Archiwum Sejmu RL, nr XI-659, 19 I 2010, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.364093?positionInSearchResults=0&searchModelUUID=026a9679-39b3-48fc-8583-4ac47d922f53>> [dostęp: 11 I 2022].

warunki do tego istniały⁶⁰. Co najmniej jeden samolot należący do CIA nie przeszedł kontroli straży granicznej, nie wiadomo więc, co – lub kto – mógł znajdować się w transporcie⁶¹. Komitet podczas śledztwa ustalił również, że Departament Bezpieczeństwa Państwa otrzymał prośbę od partnerów z USA o utworzenie pomieszczeń do przetrzymywania więźniów, jednak z przeprowadzonej analizy wynika, że pomieszczenia nie były używane⁶². Ostatnie pytanie w śledztwie brzmiało, czy ówcześni wysocy urzędnicy i parlamentarzyści rozważali kwestie związane z działalnością więzień CIA na terytorium Republiki. Przeprowadzone dochodzenie wykazało, że takie pytania nie były poruszane (z jednym wyjątkiem sejmowej debaty nad międzynarodowym terroryzmem w 2001 r.). Żaden również urzędnik nie wiedział o takiej działalności na terytorium Litwy. Departament Bezpieczeństwa nie informował jednak wysokich urzędników o celach i treści prowadzonego projektu z CIA⁶³. Komitetowi w zasadzie nie udało się ustalić czy takie więzienia rzeczywiście były na Litwie, czy nie, dlatego prezydent Grybauskaitė nie zgodziła się na przyjęcie więźniów z Guantanamo dopóki nie zostanie wyjaśniona kwestia obecności więzień CIA na terytorium Litwy⁶⁴.

Był to pierwszy wyraźny sygnał do najważniejszego sojusznika, że Litwa nie będzie bezwzględnie posłuszna⁶⁵. W tym kontekście prezydent zaznaczyła, że „Litwę będą szanowali tylko wtedy, gdy nie pozwolimy ani swoim, ani cudzym na łamanie praw człowieka i ryzykowanie bezpieczeństwem państwa”⁶⁶. W swoim wywiadzie dla Litewskiego Radia podkreśliła, że „wyjaśnienie, a nie zacieranie, tej sprawy na Litwie nie ma nic wspólnego z lojalnością czy jej brakiem wobec USA, a raczej pokaże dojrzałość polityczną, dojrzałość kultury politycznej na Litwie i poziom zaufania wobec siebie samych oraz zachowa honor państwa”⁶⁷. Najważniejsze było następujące

60 Tamże, Wnioski z pytania nr 1.

61 Tamże, Opis śledztwa do pytania nr 1.

62 Tamże, Wnioski z pytania nr 2.

63 Tamże, Wnioski z pytania nr 3.

64 T. Janeliūnas, *D. Grybauskaitės doktrina...*, s. 130.

65 Tamże, s. 131.

66 Tamże, s. 126.

67 D. Grybauskaitė, *CŽV kalėjimų atsiradimas nesusijęs su proamerikietišku*, ELTA, delfi.lt [online], 12 I 2010, [dostęp: 11 I 2022]: <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/dgrybauskaite-czv-kalejimu-atsiradimas-nesusijes-su-proamerikietiskumu.d?id=27725585>>.

stwierdzenie: „żaden partner nie będzie szanował Litwy, jeżeli sami siebie nie będziemy szanować”⁶⁸. Chociaż zaprzeczyła, że ta sytuacja jest sygnałem do zmiany kursu, to już przy następnej wypowiedzi nikt nie miał wątpliwości, że kraj zaczyna pisać nowy rozdział w relacjach z Waszyngtonem, w którym „Litwa nie będzie wykonywała ani polityki zagranicznej USA, ani Rosji. Litwa będzie prowadziła własną politykę zagraniczną”⁶⁹. Grybauskaitė nie godziła się na to, by Litwa była państwem małym, w sensie mało mogącym i zawsze muszącym znaleźć większego partnera, który sprawi, że kraj będzie atrakcyjniejszy dla innych. Uważała, że „państwo samo swoim działaniem powinno być atrakcyjne dla innych, że powinno mieć kręgosłup, mówić wprost i dumnie o swoich pozycjach i bronić ich”⁷⁰. Według Dariusza Semaški, doradcy prezydent, taką zasadą kierowała się Grybauskaitė w polityce zagranicznej⁷¹. Odważnie mówiła o braku natowskich planów obrony dla krajów bałtyckich, co było wprost zaprzeczeniem prośby USA⁷², oraz „nie pozostawiła cienia wątpliwości rosyjskim przywódcom, że Litwa będzie prowadziła swoją własną politykę energetyczną niezależną od Rosji”⁷³. „Ani Rosji ani USA czy innym państwom Litwa nie jest nic winna i powinna pozbyć się strachu oraz kompleksu mniejszości, który powodował myślenie o Litwie jako państwie niepełnowartościowym”⁷⁴.

Działania Grybauskaitė nie ułatwiały resetu prezydentów Obamy i Miedwiediewa. Pierwszy raz, gdy świadomie odmówiła uczestnictwa na Szczycie NATO w Pradze w 2010 r.⁷⁵, oraz na późniejszych spotkaniach NATO–Rosja, stanowczo sprzeciwiając się wtajemniczaniu Rosji w systemy obronne NATO. Barak Obama dobrze wiedział, że jeżeli temat ten będzie kontynuowany, to prezydent Litwy zawsze będzie głośno protestowała przeciwko takiemu rozwiązaniu⁷⁶ i nie pozwoli, by Litwa stała się „kartą

68 Tamże.

69 T. Janeliūnas, *D. Grybauskaitės doktrina...*, s. 131.

70 Tamże, s. 132.

71 Tamże.

72 T. Janeliūnas, *D. Grybauskaitės doktrina...*, s. 139.

73 Tamże, s. 85–86.

74 Tamże, s. 138.

75 Tamże, s. 141–143.

76 Tamże, s. 146–147.

przetargową” w uzgodnieniach mocarstw⁷⁷. Oczywiście ten jeden głos nie sprawił, że oba mocarstwa położyły kres takim rozmowom. Wpłynęła na to cała sytuacja międzynarodowa i rozbieżność interesów obu państw, ale opinia Litwy na pewno została usłyszana. Podobnie prezydent zachowała się po aneksji Krymu. Na wszystkich szczeblach unijnych, Rady Europy oraz ONZ powtarzała o zagrożeniu dla Litwy ze strony Rosji. Jej polityka stała się ostrzejsza i bardziej widoczna niż poprzedniego przywódcy kraju. W jednym z wywiadów zaznaczyła, że „choć Litwa jest mała, to powinna być słyszana na arenie międzynarodowej, żeby nas nie starto z mapy”⁷⁸. Chociaż przymiotnik „mały” rzadko pojawiał się w wypowiedziach prezydent Grybauskaitė, to prowadzona przez nią polityka zagraniczna oparta na formule państwo „małe i głośne” sprawiła, że jako pierwsza prezydent do narracji tożsamości międzynarodowej Litwy wprowadziła pozytywne znaczenie państwa małego. Dodatkowo, zgodnie z powszechnie uznaną rolą państw małych jako dobrych mediatorów⁷⁹, kontynuowała politykę pośredniczenia w negocjacjach Ukraina – UE⁸⁰.

Rządy pierwszej kobiety prezydent wniosły na Litwie jeszcze jedną zmianę. Oprócz państwa „małego i głośnego” Litwa została państwem eksperckim z zapleczem *know-how* z zakresu bezpieczeństwa nuklearnego oraz cyberprzestępczości. Prezydent Grybauskaitė uważała, że najważniejsze są kwestie bezpieczeństwa energetycznego oraz terytorialnego, dlatego Litwa, żeby zabezpieczyć sektor energetyki, nie tylko musi dywersyfikować swoje źródła dostaw, ale też posiadać energetyczne *know-how* na temat bezpieczeństwa energetycznego. Uważała, że Litwa powinna zostać liderem w kwestii bezpieczeństwa energetycznego oraz nuklearnego. Dlatego +podczas pierwszej swojej kadencji, wspólnie z MSZ RL, zadbała o to, by na Litwie otworzyć dwa centra eksperckie. Jedno pod egidą IAEA (Nuclear Security Centre of Excellence) i drugie – natowskie (zajmujące się szeroko rozumianą analizą bezpieczeństwa energetycznego – NATO Energy Security Centre of Excellence). Na Szczycie Bezpieczeństwa Nuklearnego w Seulu w 2012 r. prezydent Grybauskaitė ogłosiła powstanie Centrum Doskonałości

77 Tamże, s. 143.

78 Tamże, s. 93.

79 K. J. Holsti, *National role conceptions in the study of foreign policy*, „International Studies Quarterly” 1970, vol. 14, issue 3, s. 242.

80 T. Janeliūnas, *D. Grybauskaitės doktrina...*, s. 198.

Bezpieczeństwa Jądrowego⁸¹, utworzonego wraz z Międzynarodową Agencją Energii Atomowej przy Szkole Straży Granicznej w Miednikach⁸². Centrum odpowiada za szkolenia, informowanie oraz badania nad energią jądrową oraz jej wykorzystaniem i zabezpieczeniem się przed sytuacjami ekstermalnymi. Centrum szkoli nie tylko urzędników litewskich, ale i pomaga w przygotowaniu personelu ds. bezpieczeństwa nuklearnego w krajach Europy Północnej i regionu Morza Bałtyckiego oraz państwom z programu Partnerstwa Wschodniego UE⁸³. Z raportu za 2017 r. wynika, że we wszystkich 18 szkoleniach uczestniczyły 364 osoby⁸⁴. Natowskie centrum rozpoczęło swoją działalność 1 stycznia 2013 r. Jest to międzynarodowa organizacja wojskowa, która ma dostarczać wykwalifikowanych i odpowiedzialnych ekspertów na tematy związane z operacyjnym bezpieczeństwem energetycznym⁸⁵. Zajmuje się organizowaniem konferencji, kursów i warsztatów, pisaniem raportów i publikacji na temat bezpieczeństwa energetycznego. Utworzone centrum przyczyniło się do stworzenia wizerunku Litwy jako eksperta od bezpieczeństwa energetycznego.

Litwa budowanie wizerunku eksperta od cyberprzestępczości rozpoczęła od 11 grudnia 2014 r. Ustawą o bezpieczeństwie cybernetycznym, uchwaloną przez Sejm RL⁸⁶. Był to kamień węgielny pod budowę całego systemu bezpieczeństwa cybernetycznego. Ministerstwo Obrony Narodowej otrzymało wszelkie kompetencje do formowania, organizacji, kontroli i koordynowania całej polityki bezpieczeństwa cybernetycznego. W ramach tego powstała Rada Bezpieczeństwa Cybernetycznego powołana artykułem 5. Ustawy, oraz Narodowe Centrum Bezpieczeństwa Cybernetycznego wyznaczona artyku-

81 Nuclear Security Centre of Excellence (NSCOE).

82 Nuclear Security Centre of Excellence, About us, <<http://whhttp://www.nscOE.lt/en/about-us/statue/www.nscOE.lt/en/about-us/statue/>> [dostęp: 12 I 2022].

83 Archiwum MSZ RL, *Bezpieczeństwo jądrowe*, <<https://www.urm.lt/default/lt/uzsienio-politika/uzsienio-politikos-prioritetai/lietuvos-saugumo-politika/branduolinis-ir-kibernetinis-saugumas>> [dostęp: 12 I 2022].

84 NSCE, *Annual Report 2017*, <<http://www.nscOE.lt/wp-content/uploads/2018/01/2017-NSCOE-Annual-Report.pdf>> [dostęp: 12 I 2022].

85 NATO Energy Security Centre of Excellence, <<https://enseccOE.org/en/about/6>> [dostęp: 12 I 2022].

86 Archiwum Sejmu RL, *Ustawa o bezpieczeństwie cybernetycznym, nr XII-1428*, 11 XII 2014, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/f6958c2085dd11e495dc9901227533ee>> [dostęp: 12 I 2022].

łem 10. ustawy. Centrum rozpoczęło swoją działalność 1 stycznia 2015 r. Jest ono odpowiedzialne za realizację polityki bezpieczeństwa, w tym za nadzór, ochronę cybernetyczną państwa oraz informowanie, badanie i analizę bezpieczeństwa. Centrum było np. odpowiedzialne za bezpieczeństwo wyborów prezydenckich oraz wyborów do Parlamentu Europejskiego w 2019 r. Z raportu wynika, że zablokowano wówczas ponad 900 szkodliwych adresów IP⁸⁷. NCBC z kolei, w ramach działalności kontrolnej różnych stron internetowych, udostępnia narzędzia do sprawdzenia każdej strony internetowej. Wystarczy podać swój adres mailowy oraz URL strony⁸⁸. Usługa dostępna jest dla litewskich adresów IP⁸⁹.

Centrum przebadano pod względem bezpieczeństwa danych i ich przekazywania kilka powszechnie dostępnych i popularnych aplikacji, np. FaceApp czy Yandex.Taxi. Oprócz tego przeglądom poddano kilka sprzętów łączności (komunikacji i nawigacji) oraz sprzęt multimedialny, np. umożliwiający transmisję telewizji przez internet⁹⁰. Badaniami objęto również szerzenie dezinformacji o Litwie na różnych litewskich portalach internetowych oraz wykryto kilka akcji podszywania się pod różne organizacje lub gazety i rozpowszechniania informacji nieprawdziwych⁹¹. Główne tematy dezinformacji dotyczyły NATO i bezpieczeństwa, w tym energetycznego, oraz stanu gospodarki. Przykładem dezinformacji była informacja o tym, że NATO jest zagrożeniem dla Litwy, że wojsko nie jest wydajne, że cele energetyczne są bezsensowne, że fałszowana jest historia oraz, że Litwa jest państwem niedemokratycznym⁹². Oprócz działalności Centrum i monitorowania cyberataków wewnątrz kraju, Litwa uczestniczy w globalnych inicjatywach zapobiegających cyberprzestępczości w ramach takich organizacji jak OBWE, NATO czy Unia Europejska. Od 2014 r. Litwa przyłączyła się do Freedom Online Coalition, której celem jest ochrona praw zawartych

87 *Raport o stanie narodowego bezpieczeństwa cybernetycznego, 2019. Ministerstwo Obrony Terytorialnej RL*, s. 9, <https://www.nksc.lt/doc/Nacionalinio_kibernetinio_saugumo_bukles_ataskaita_2019.pdf> [dostęp: 12 I 2022].

88 Tamże, s. 35.

89 Narzędzie do sprawdzenia każdej strony internetowej, <<https://site-check.cert.lt/>> [dostęp: 12 I 2022].

90 *Raport o stanie narodowego...*, s. 39–47.

91 Tamże, s. 50–51.

92 Tamże, s. 51.

w Deklaracji Praw Człowieka w przestrzeni internetowej⁹³. Członkami koalicji jest 31 państw świata – większość państw UE, Ameryki Północnej oraz Argentyna, Australia, Tunezja, Mongolia i np. Gruzja⁹⁴.

Podsumowanie

Z analizy oficjalnych przemówień prezydentów oraz ministrów spraw zagranicznych Republiki Litwy wynika, że kwalifikacja „mała” lub „państwo małe” było używane raczej rzadko. Decydenci polityczni odpowiedzialni za politykę zagraniczną nie próbowali formować tożsamości Republiki, opierając się na określeniu „mały”. Potwierdza to znikome pojawianie się tego przymiotnika w wypowiedziach prezydentów oraz brak jakiegokolwiek z tym związanej koncepcji politycznej. Nie zmienia to faktu, że Litwa jest krajem niewielkim, czego polityczni decydenci są świadomi. Nie można jednak nazwać Litwy państwem niemym. Od początku swego odrodzenia w latach 90. XX w. głośno i wyraźnie władze artykułowały cele, interesy, ale przede wszystkim podkreślały zagrożenia. W swoich wypowiedziach prezydenci rzadko nazywali swój kraj małym. Jeżeli nawet, to było to raczej potwierdzenie rzeczywistości niż idąca za tym przemyślana strategia czy koncepcja realizowana w polityce zagranicznej. Wyjątkiem jest okres powstania Republiki Litewskiej oraz prezydentury Brazauskasa, kiedy przymiotnik „mały” stosowano, żeby zwrócić uwagę międzynarodowej społeczności na zagrożenia płynące ze strony większego sąsiada i w ogóle na zagrożenia dla państw małych, czyli bezbronnych i słabych. Było to też związane z domaganiem się ochrony dla tych najsłabszych. Później Litwa skoncentrowała się na dwóch celach – akcesji do UE i NATO. Następnie celem był bezwzględny sojusz z USA w obawie przed Rosją. Drugim wyjątkiem jest okres urzędowania Grybaskaitė, która przewartościowała postrzeganie Litwy z państwa słabego oraz lojalnego wobec jednego sojusznika na państwo szanowane, głośno broniące swoich interesów, i w partnera liczącego się na forum UE oraz państwo eksperckie z zakresu bezpieczeństwa jądrowego, energetycznego i cybernetycznego.

93 Freedom Online Coalition, About us, <<https://freedomonlinecoalition.com/about-us/about/>> [dostęp: 14 I 2022].

94 Tamże, Members.

Odpowiadając na postawione we wstępie pytania badawcze, należy zaznaczyć, że:

1) Litwa w ciągu ostatnich 30 lat swojej niepodległości nie podejmowała próby ukształtowania swojej tożsamości w polityce zagranicznej stosując określenie „mały”, z wyjątkiem okresu urzędowania Dalii Grybauskaitė.

2) Elity litewskie są w pełni świadome rozmiaru swojego państwa, co wiąże się z samopostrzeganiem i prowadzoną polityką zagraniczną. Na początku niepodległości podkreślano wielkość państwa, wołając o ochronę przed silniejszym sąsiadem oraz innymi zagrożeniami. Później nastąpił okres pomijania wielkości państwa, co było powiązane z drogą do NATO i UE. Takie zachowanie litewskich przywódców może oznaczać, że dla nich mały znaczył słaby, co nie sprzyjało planom akcesyjnym. Po raz kolejny w oficjalnym dyskursie przymiotnik mały pojawia się po 2009 r., a prowadzona polityka zagraniczna ówczesnej prezydent może świadczyć o podjętej przez nią próbie ukształtowania nowej tożsamości międzynarodowej Litwy, gdzie „mały” znaczy głośny, słyszalny, liczący się, ale też ekspercki. Jednak dyskurs ten był obecny tylko w ośrodku prezydenckim, dlatego nie uznaję tego ani za koncepcję, ani za strategię państwa. Przyszłe badania mogą zmienić to założenie.

3) Postrzeganie państwa małego nie musi odznaczać się cechami pejoratywnymi, co udowodniła swoją polityką prezydent Grybauskaitė oraz jej poprzednik Adamkus, sytuując Litwę w roli mediatora i pośrednika.

4) Decydenci w obszarze polityki zagranicznej bez wątpienia mają wpływ na kształtowanie się tożsamości międzynarodowej państwa. Badania oficjalnego dyskursu pokazują poza tym, jak mogą wpływać na zmianę tejsze tożsamości oraz na wizerunku państwa na arenie międzynarodowej.

5) Czy Litwa nadal pozostanie państwem małym, ale głośnym i słyszalnym na arenie międzynarodowej, pokażą przyszłe badania. Sprawa z Tajwanem i wynikający z tego konflikt z Chinami raczej potwierdzają utrwalenie się, wprowadzonej przez prezydent Grybauskaitė, zmiany jednego z komponentów tożsamości międzynarodowej Litwy.

Bibliografia

- Abdelal R., Herrera M. Y., Johnston I. A., McDermott R., *Measuring identity. A guide for social scientists*, Cambridge University Press, Cambridge 2009.
Adamkus V., *Paskutinė kadencija. Prezidento dienoraščiai*, Tyto Alba, Wilno 2011.

- Archiwum przemówień I kadencji Prezydenta Republiki Litewskiej Valdas Adamkusa, Kalbos <<http://adamkus.president.lt/>> [dostęp: 25 I 2022].
- Archiwum przemówień II kadencji Prezydenta Republiki Litewskiej Valdas Adamkusa, Kalbos, <<http://archyvas.lrp.lt/lt/>> [dostęp: 25 I 2022].
- Archiwum przemówień obu kadencji Prezydent Republiki Litewskiej Dali Grybauskaitė, Kalbos, <<https://grybauskaite.lrp.lt/lt/>> [dostęp: 25 I 2022].
- Archiwum przemówień p.o. Prezydenta Republiki Litewskiej Artūras Paulauskas, Kalbos <<http://paulauskas.president.lt/>> [dostęp: 25 I 2022].
- Archiwum przemówień Prezydenta Republiki Litewskiej Rolandas Paksas, Kalbos, <<http://paksas.president.lt/>> [dostęp: 25 I 2022].
- Archiwum Sejmu Republiki Litewskiej, Scenogramy posiedzeń, <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/documentSearch/lt>> [dostęp: 25 I 2022].
- Bentley A. B., *Recovering discourses of national identity*, [w:] *Making identity count: Building a national identity database* A. B. Bentley, T. Hopf, (s. 583–605), Oxford Scholarship Online, Oxford 2016.
- Brazauskas A. M., *Stenogram wystąpienia A. Brazauskasa przed ZO ONZ. UN Library, UN GA, A/48/PV.7* (8 X 1993).
- Brazauskas A. M., *Parliamentary Assembly COE* (14 IV 1994), Archive speeches <<http://www.assembly.coe.int/nw/xml/Speeches/Speech-XML2HTML-EN.asp?SpeechID=26&a1=0&p2=3&lang=EN>> [dostęp: 22 I 2022].
- Brazauskas A. M., *Stenogram wystąpienia przed ZO ONZ* (30 IX 1994), *UN Library, UN GA, A/49/PV.12*.
- Browning C. S., *Small, smart and salient? Rethinking identity in the small states literature*, "Cambridge Review of International Affairs" 2006, vol. 19, issue 4, s. 669–684.
- Centrum poznania państwa*, Roczniki, Spotkania V. Adamkusa z G. Bushem <<http://pazinkvalstybe.lt/prezidentu-metrasciai#/page/1>> [dostęp: 22 I 2022].
- Curanović A., *Przeznaczeni do wielkości. Poczucie misji w polityce zagranicznej. Przypadek Rosji*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2020.
- Galal A. M., *External behavior of small states in light of theories of international relations*, "Review of Economics and Political Science" 2020, vol. 5, issue 1, s. 38–56.
- Grybauskaitė D., *CŽV kalėjimų atsiradimas nesusijęs su proamerikietišku*. (2010 I 12), *ELTA, delfi.lt*, <<https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/dgrybauskaite-czv-kalejimu-atsiradimas-nesusijes-su-proamerikietiskumu.d?id=27725585>> [dostęp: 11 I 2022].
- Grybkauskas S., Tamošaitis M., *Epochų virsmo sūkuriuose: Algirdo Brazausko politinė biografija*, Lietuvos istorijos institutas, Wilno 2018.
- Handel M., *Weak states in the international system*, Routledge, Londyn 1990.
- Hänggi H., *Small states as third state: Switzerland and Asia–Europe interregionalism*, [w:] L. Goetschel, *Small states inside and outside the European Union: Interests and policies* (s. 79–95), Kluwer Academic Publishers, Boston 1998.
- Holsti K. J., *National role conceptions in the study of foreign policy*, "International Studies Quarterly" 1970, vol. 14, issue 3, s. 233–309.

- Holzscheiter A., *Between communicative interaction and structures of signification: Discourse theory and analysis in international relation*, “International Studies Perspectives” 2014, vol. 15, issue 2, s. 142–162.
- Hopf T., *Identity, legitimacy, and the use of military force: Russia’s Great Power identities and military intervention in Abkhazia*, “Review of International Studies” 2005, vol. 31, s. 225–243.
- Janeliūnas T., *D. Grybauskaitės doktrina: Lietuvos užsienio politikos kaita 2009–2019 m.*, Eugrimas, Wilno 2019.
- Knudsen O. F., *Security problems of small nations*, [w:] O. F. Knudse, W. Bauwens, A. Clesse, *Small states and the security challenge in the new Europe*, Brassey’s, Londyn–Waszyngton 1996.
- Kosowska A., *Duża Unia małych krajów – państwa małe w Unii Europejskiej*, [w:] R. Żelichowski, *Małe państwa Europy Zachodniej i terytoria o statusie specjalnym*, Instytut Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2008.
- Kuznets S., *Economic growth of small nation*, Macmillan, Londyn 1960.
- Landsbergis V., Stenogram wystąpienia V. Landsbergisa przed ZO ONZ (7 X 1992), *UN Library, UN GA, A/47/PV.15*.
- McCourt D. M., *Britain and world power since 1945: Constructing a nation’s role in international politics*, The University of Michigan Press 2014.
- Milczarek D., *Geopolityczne czynniki kształtujące międzynarodową pozycję Unii Europejskiej – wyznaczniki geograficzne i ekonomiczne*, cz. 1, „Studia Europejskie” 2001, nr 4, s. 27–45.
- Ministerstwo Obrony Terytorialnej Republiki Litewskiej, Raport o stanie narodowego bezpieczeństwa cybernetycznego (2019), <https://www.nksc.lt/doc/Nacionalinio_kibernetinio_saugumo_bukles_ataskaita_2019.pdf> [dostęp: 25 I 2022].
- Nicolson H., *The evolution of diplomatic method*, Constable, Londyn 1995.
- Pace R., *Small states and the European Union: Malta’s EU accession experience*, “South European Society and Politics” 2002, vol. 7, issue 1, s. 24–42.
- Súilleabháin A. Ó., *Small states at the United Nations: Diverse perspectives, shared opportunities*, International Peace Institute 2014, <https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_e_pub_small_states_at_un.pdf> [dostęp: 25 I 2022].
- Thorhallsson B., *Can small states choose their own size? Case of a nordic state – iceland*, [w:] A. F. Cooper, T. M. Shaw, *The diplomacies of small states between vulnerability and resilience*, Palgrave Macmillan, Londyn 2009.
- Vital D., *The Inequality of States: a Study of the Small in International Relations*, Clarendon Press Oxford 1967.
- Vital D., *The survival of small states. Studies in small/great power conflict*, Oxford University Press, Londyn 1971.
- World Bank publication documents*, List of small state <<http://pubdocs.worldbank.org/en/922761504726183951/COUNTRY-LINK-Small-States.pdf>> [dostęp: 25 I 2022].

